

<p>درس ۱۳: نام طراح: دکتر مرتضی شهسواری</p>	<p>بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تولید شده در استان زنجان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۲ (از بعثت پیامبر اسلام تا پایان صفویه) سال تحصیلی: ۱۴۰۰ - ۱۳۹۹</p>
---	---	--

عنوان: تحولات سیاسی اقتصادی ایران در دوره صفوی

• هدف کلی درس:

- بررسی و تجزیه و تحلیل فراز و فرود حکومت صفوی و نیز علل و نتایج تحولات روابط خارجی آن با همسایگان و کشورهای اروپایی

• اهداف جزئی:

- آشنایی با نحوه شکل گیری طریقت صوفی صفویه و مراحل رشد و قدرت گیری آن
- آشنایی با اوضاع سیاسی ایران همزمان با قدرت گیری شاه اسماعیل اول
- آشنایی با نحوه تاسیس سلسله صفویه
- آشنایی با پیامدهای رسمی کردن مذهب تشیع توسط صفویان
- شناخت مراحل مختلف استقرار، تثبیت، اقتدار و ضعف و سقوط سلسله صفویه
- آشنایی با اوضاع اقتصادی ایران در دوران سلطنت صفویه
- شناخت تحولات سیاست خارجی ایران در دوره صفویه

انتظارات عملکردی درس ۱۳ (تحولات سیاسی، اقتصادی ایران در دوره صفوی)

- انتظار می رود دانش آموزان در پایان تدریس بتوانند:
- به تجزیه و تحلیل اوضاع سیاسی، اقتصادی ایران در طول دوران صفویه بپردازند.
- علل و زمینه های قدرت گیری طریقت صفویه طی قرون ۸ تا ۱۰ ه. را بررسی و توضیح دهند.
- مراحل استقرار، تثبیت، اقتدار و شکوفایی و ضعف و سقوط صفویه را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند.
- تحولات مربوط به روابط خارجی ایران در طول دوره ی حاکمیت صفویه را بررسی و تجزیه و تحلیل نمایند.

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

- دین و دولت در ایران عهد مغول، دکتر شیرین بیانی
- پیدایش دولت صفوی، میشل م. مزای، ترجمه دکتر یعقوب آژند
- تاریخ ایران، دوره صفویان، پژوهش از دانشگاه کمبریج، ترجمه دکتر یعقوب آژند
- ایران عصر صفوی، راجر سیوری، ترجمه کامبیز عزیزی

چکیده نکات مهم درس:

زمینه های تشکیل حکومت صفویان

- هجوم مغول به ایران، پیامدهای اجتماعی و مذهبی مختلفی داشت که مهمترین آن **گسترش تصوف و تشیع و پیوند روز افزون آنها با یکدیگر بود.**
- در دوران حاکمیت مغولان و تیموریان، **فعالیت طریقت های صوفیانه در ایران** افزایش یافت و به علت شرایط بد اجتماعی که مردم امید به زندگی را از دست داده بودند، گرایش به سمت این طریقت ها افزایش یافت.
- یکی از طریقت هایی که در دوره ایلخانان شکل گرفت، **طریقت صفوی** بود. بنیانگذار و رهبر معنوی این طریقت که صفویان نام خود را از او گرفتند، **شیخ صفی الدین اردبیلی (۶۵۰—۷۳۰)**، شاگرد و مرید شیخ زاهد گیلانی بود.
- مشایخ صفوی به **واسطه مقام و نفوذ اجتماعی**، مورد احترام و تکریم فرمانروایان بودند. هر چند که در مواردی هم مورد غضب و حسادت آنان قرار می گرفتند.
- طریقت صفوی در قرن نهم هجری تحت تاثیر **شرایط فکری و فرهنگی جامعه ایران**، نخست به **مذهب تشیع** گرایش یافت. سپس به **جنبشی سیاسی و مذهبی** تبدیل شد.

در تصوف عزلت جویی و دوری از امور دنیوی ترویج می شد.

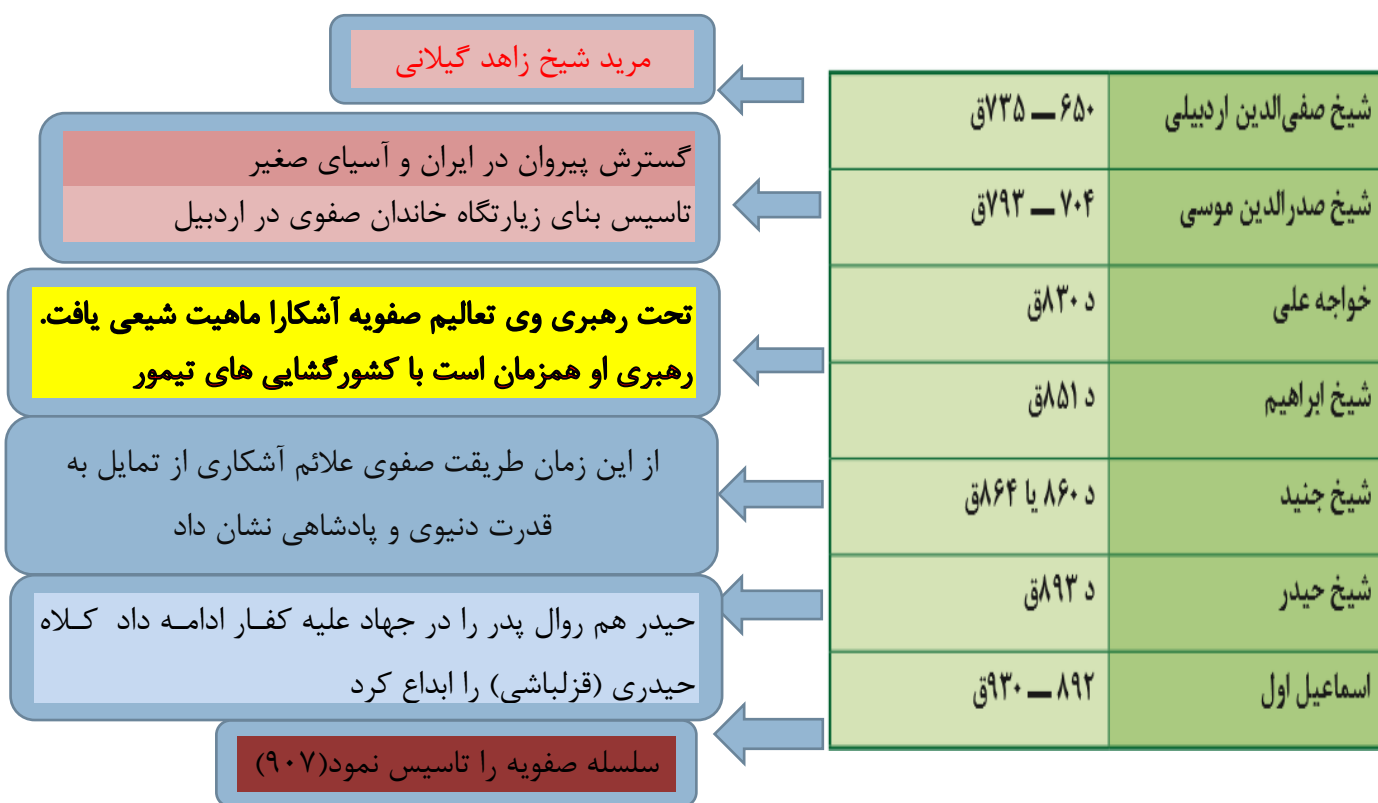
اما رهبران طریقت صفوی به فعالیت های سیاسی و نظامی روی آوردند.

**تفاوت عمده ی طریقت
صفوی صوفیه با سایر طریقت ها**

این فعالیت ها مشایخ صفوی را درگیر در رقابت سیاسی و دشمنی با حاکمان سلسله های قراقویونلو و آق قویونلو کرد. که در نتیجه آن صفویان تجربه مفیدی در راه کسب قدرت سیاسی به دست آوردند.

نتیجه این فعالیت ها

مشایخ طریقت صفوی از آغاز تا تشکیل حکومت

تاسیس حکومت صفوی

کشور به لحاظ سیاسی دچار آشفتگی و تفرقه شده بود.

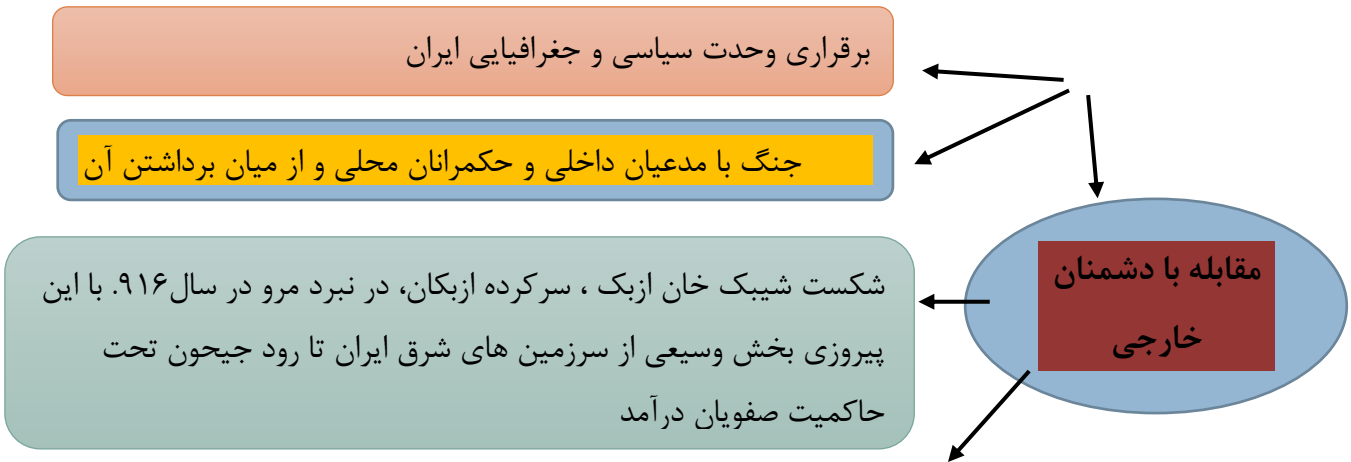
اوضاع سیاسی ایران در آغاز قرن دهم ه ق.

سلسله آق قویونلو که بر قسمت هایی از غرب و جنوب ایران حکومت می کرد به
نهایت ضعف و انحطاط رسیده بود.

- **شاه اسماعیل اول**، در چنین شرایطی با سپاهی متشکل از ایلات و طوایف مختلف قزلباش، آق قویونلوها را شکست داد و پس از تصرف تبریز، به عنوان پادشاه تاجگذاری کرد.
- مهمترین اقدام شاه اسماعیل صفوی پس از به تخت شاهی نشستن، **رسمی کردن مذهب شیعه دوازده امامی** بود.
- **رسمی کردن مذهب تشیع از سوی شاه اسماعیل صفوی دو پیامد مهم داشت:**
  - بسیاری از شیعیان در خدمت دولت نوپای صفوی درآمدند و در سایه این دولت متشکل، منسجم و متحد شدند.
  - - این اقدام سبب تمایز آشکار ایران از همسایگان مسلمان خود، به ویژه امپراتوری عثمانی، ازبکان و گورکانیان هند شد.

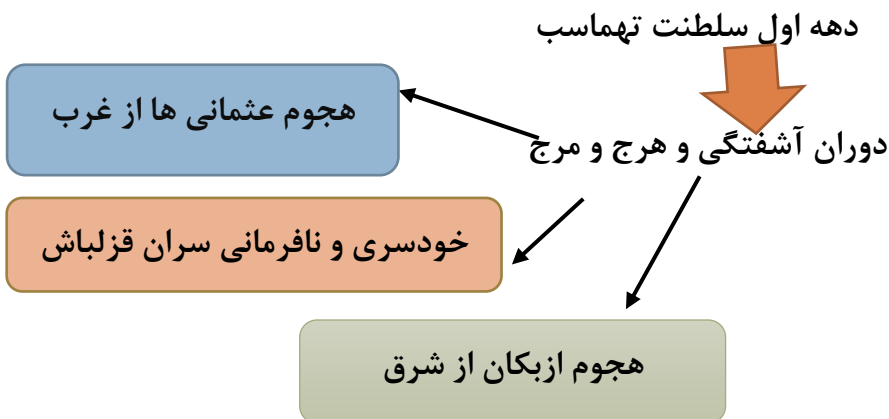
• دیگر اقدامات شاه اسماعیل در دوران سلطنتش عبارت بودند از:

جنگ با عثمانی در چالدران (۹۲۰ق):

- بهانه سلطان سلیم عثمانی از حمله به ایران، فعالیت مریدان طریقت صفوی در قلمرو عثمانی بود.
- ولی علت واقعی لشگرکشی او به قلمرو صفویان، نگرانی و ترسی بود که از ایجاد حکومت قدرتمند صفوی در دل داشت.
- سپاهیان شاه اسماعیل در جنگ چالدران، در برابر آتش توپخانه و دیگر جنگ افزارهای آتشین عثمانی نتوانستند کاری از پیش ببرند و شکست خوردند.

دوران تثبیت (۹۸۴-۹۳۰)

اقدامات شاه تهماسب از دهه ی دوم سلطنت :

- ۱- در دست گرفتن زمام امور و پایان دادن به سرکشی سران قزلباش
  - ۲- شکست دادن ازبکان در جنگ جام و عقب راندن آنان از خراسان
  - ۳- دفع تهاجمات پیاپی ارتش عثمانی به خاک ایران با اتخاذ تدابیر مناسب
- انتقال پایتخت از تبریز به قزوین
- به کار گرفتن سیاست زمین سوخته

عصر شکوفایی و اقتدار (۹۹۶-۱۰۳۸ق)

در داخل کشور سران قزلباش به جان هم افتاده و شاه را بازیچه اهداف و اغراض طایفه و ایل خود کرده بودند.

در غرب ارتش عثمانی مناطق وسیعی از خاک کشور را اشغال کرده بود.

در شرق هم ولایت خراسان هدف تهاجم و تخریب شدید ازبکان قرار داشت.

اوضاع داخلی و خارجی کشور همزمان با روی کار آمدن شاه عباس اول نابسامان بود، چون:

شاه عباس اول برای نجات کشور از مسائل و مشکلات داخلی و خارجی، اقدام ها و اصلاحات زیادی انجام داد. که مهمترین آنها عبارتند از:

۱- ایجاد ثبات سیاسی و برقراری نظم و امنیت در داخل کشور

۲- نوسازی تشکیلات و تجهیزات سپاه

۳- توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

۴- بیرون راندن نیروهای بیگانه از خاک کشور

۵- انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان

— شاه عباس اول برای ایجاد ثبات سیاسی

و برقراری نظم و امنیت در داخل کشور

امرای سرکش و طغیانگر قزلباش را سرکوب کرد

و قدرت سیاسی و نظامی آنان را به طور چشمگیری کاهش داد

— شاه عباس به منظور تقویت قدرت سیاسی و نظامی دولت مرکزی و کاهش توان سیاسی و نظامی امیران و ایلات قزلباش اقدام به ایجاد سپاهی دائمی و حرفه ای کرد که کاملاً مطیع و وفادار به شخص او بود.

- بیشتر افراد این سپاه از میان جوانان گرجی، ارمنی و چرکسی تازه مسلمان برگزیده شدند.
- دسته های تفنگچی و توپخانه نیز به سپاه جدید افزوده شد
- افرادی از میان جنگاوران این سپاه برکشیده شدند و به مقام سپهسالاری سپاه رسیدند. از جمله الله وردی خان گرجی که به بالاترین مقامات نظامی و سیاسی دست یافت.

- شاه عباس به منظور **بهبود وضع مردم و رفاه و آسایش عمومی**، کارهای عمرانی بزرگی مانند ایجاد کارگاه های بافندگی، جاده سازی و ساخت بناهای مختلف از قبیل پل ها، مسجدها، کاروان سراها، مدرسه ها، سدها، قنات ها و ... انجام داد و نیز به گسترش مناسبات اقتصادی با کشورهای اروپایی و همسایگان و توسعه تجارت خارجی دست زد.
- شاه عباس همچنین **به دلایل سیاسی، نظامی و اقتصادی** پایتخت را از قزوین به اصفهان انتقال داد.

موفقیت های نظامی شاه عباس اول:

- شاه عباس اول پس از سامان دادن به اوضاع داخلی کشور، آماده **جنگ با دشمنان خارجی** شد. او برای موفقیت در این کار، ابتدا از طریق صلح با عثمانی، **ازبکان** را مغلوب و از خراسان عقب راند، آنگاه با حمله ای غافلگیرانه، **نیروهای عثمانی** را مغلوب و مناطق اشغالی شمال غرب ایران را آزاد کرد و علاوه بر آن عراق و عتبات عالیات را هم به قلمرو صفوی افزود.
- **یکی دیگر از موفقیت های نظامی صفویان** در عصر شاه عباس اول، بیرون راندن پرتغالی ها از خلیج فارس بود که با کمک کشتی های انگلیسی توانست سواحل و جزایر ایرانی خلیج فاری را آزاد کند.

دوران ضعف و انحطاط (۱۰۳۸ - ۱۱۳۵)

- **شاه صفی**، نوه و جانشین شاه عباس اول، از تعادل روحی و سلامت عقل بهره کافی نداشت. در زمان او

قندهار توسط گورکانیان هند، از قلمرو صفویان جدا شد

به دستور او سردار باکفایتی مانند امام قلی خان، حاکم فارس، به قتل رسید.

- **شاه عباس دوم**، پسر و جانشین شاه صفی هر چند توانست قندهار را از گورکانیان پس بگیرد منتهی نتوانست روند ضعف و انحطاط حکومت صفویان را متوقف سازد.

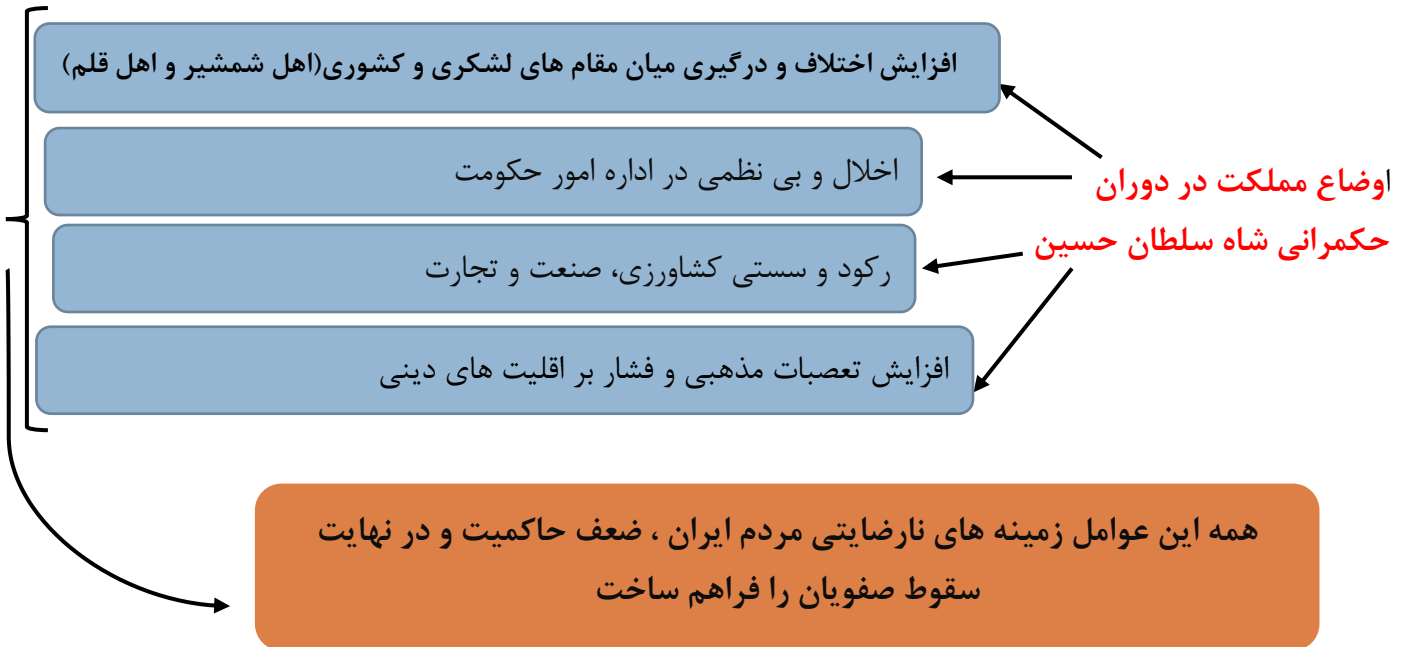
این پادشاه با اصول و امور کشورداری بیگانه بود

در زمان حکمرانی او، دخالت و نفوذ حرمسرا در امور مملکت داری افزایش یافت.

- با به تخت رسیدن **شاه سلیمان**، روند رو به

انحطاط حکومت صفویان شدت بیشتری به خود گرفت.

— **شاه سلطان حسین** ← پادشاهی ضعیف و بی اراده بود و نسبت به امور مملکت توجه لازم را نداشت.
در این دوره حکومت صفوی به نهایت ضعف خود رسید.

— در چنین شرایطی بود که طایفه ای از افغان های شهر قندهار (افغانان غلجایی) شورش کرده و با آگاهی از وضعیت آشفته و نابسامان حکومت صفوی به سوی اصفهان حرکت کردند و با تسخیر پایتخت صفویان در سال ۱۱۳۵ ق. به حیات آن حکومت خاتمه دادند. البته شورش افغان ها و تسخیر اصفهان یک تهاجم خارجی محسوب نمی شود؛ زیرا قندهار بخشی از قلمرو صفوی به شمار می رفت.

وضع اقتصادی

— **کشاورزی و دامداری** ← رکن مهم فعالیت های اقتصادی در عصر صفوی بودند.

— **ثبات و امنیت سیاسی و اجتماعی** ← از عوامل مهم رونق اقتصادی در شهرها و روستاهای ایران شده بودند.

اراضی ممالک؛ این دسته از اراضی کشور در اختیار و تملک والیان ایالت ها بود و آنها این زمین ها را میان زیردستان خود تقسیم می کردند

اراضی خاصه؛ این اراضی متعلق به شخص شاه بود و به ویژه از زمان شاه عباس اول، درآمد حاصل از آنها برای اداره سپاه هزینه می شد.

اراضی وقفی؛ این اراضی توسط مردم یا شاه وقف می شد. گاهی مردم برای جلوگیری از دست اندازی حکام، زمین های خود را وقف می کردند

املاک خصوصی؛ این زمین ها بسیار ناچیز بود و همواره در معرض مصادره قرار داشت.

- انواع زمین در دوره صفوی

- دولت برای اداره امور ← از کشاورزان و **دامداران** مالیات می گرفت.

دامداران مالیاتی با عنوان **چوپان بیگی** پرداخت می کردند.

- قلب اقتصاد شهری، **بازار** بود. گروه های مختلف اصناف، پیشه وران و صنعتگران در بازار فعالیت می کردند و کالاهای خود را در معرض فروش می گذاشتند و در قبال **حفظ امنیت به دولت مالیات** می پرداختند.

مردم در دوره صفوی در معاملات و دادوستدهای خود از سکه های گوناگونی استفاده می کردند که با توجه به ارزش آنها عبارت بودند از: عباسی، محمودی، شاهی، بیستی و سکه های مسی به نام غازبکه.

بازار گنجعلی خان کرمان از بناهای دوره صفوی

روابط خارجی

- تاسیس حکومت صفوی از منظر روابط خارجی، **نقطه عطفی** در تاریخ ایران اسلامی به شمار می آید. زیرا ایران قبل از آن هرگز شاهد چنین دیپلماسی فعالی در عرصه بین الملل نبود.

الف) روابط با همسایگان ۱- عثمانی

علت دشمنی و ستیز عثمانی ها با حکومت صفوی:

- سلاطین عثمانی که خود را خلیفه و فرمانروای تمامی مسلمانان قلمداد می کردند، در پی تسلط کامل بر جهان اسلام بودند. شکل گیری حکومت قدرتمند صفوی در ایران را تهدید و مانع جدی برای توسعه طلبی سیاسی و نظامی خود تلقی می کردند.
- هدف سلطان سلیم عثمانی از حمله به ایران ← نابودی حکومت نوپای صفوی بود.

پادشاهان صفوی به شیوه های مختلف در برابر تهاجمات عثمانی ها ایستادگی کردند، به طوری که برخی از سلاطین قدرتمند عثمانی در نهایت مجبور به انعقاد عهدنامه های صلح میان دو کشور شدند. و به طور کلی صفویان اجازه ندادند که عثمانی ها بتوانند به اهداف خود در ایران دست پیدا کنند.

۲- ازبکان

- ازبکان از اعقاب جوجی پسر ارشد چنگیزخان مغول بودند. آنان با شکست تیموریان در ماوراءالنهر تحت رهبری شیبانی خان (محمد شاهی بیگ خان) همزمان با تاسیس سلسله صفوی به عنوان عامل نیرومندی در مرزهای شرق و شمال شرق ایران ظاهر شدند.
- ازبکان روابط صمیمانه ای با عثمانی ها داشتند و با هماهنگی آنها حملات خود به درون مرزهای ایران را انجام می دادند.
- شاه اسماعیل اول در نبرد مرو (۹۱۶ق) آنها را شکست داد و رهبر قدرتمند آنها شیبک خان را به قتل رساند.
- شاه تهماسب ← در نبرد جام آنها را شکست داد.
- شاه عباس هم با شکست دادن آنها ← مانع از تهاجمات آنها به خراسان و مرزهای شرقی ایران شد.

۱- تیموریان (گورکانیان) هند

- موسی این سلسله ← ظهیرالدین محمد بابر یکی از نوادگان تیمور بود. که همزمان با قدرت گیری دولت صفوی در ایران، در هندوستان قدرت را به دست گرفت.

روابط صفویان با تیموریان هند

تنها مورد اختلاف بین دو کشور بر سر قندهار بود، به طوری که این شهر چند بار میان دو طرف دست به دست شد.

روابط بین این دو کشور در این دوره حسنه و دوستانه بود.

روابط تجاری هم بین دو کشور رونق فراوانی داشت.

به علت مهاجرت گسترده شاعران، نویسندگان، دانشمندان، معماران و هنرمندان ایرانی به هندوستان، هنر و ادب فارسی در هند گسترش یافت.

– شهر قندهار برای حفظ مناطق شرقی و داشتن درآمدهای گمرکی، برای ایران از اهمیت مهمی برخوردار بود.

ب- روابط با اروپا

وجود دشمن مشترکی به نام عثمانی

– دو عامل نقش بسزایی در توسعه روابط صفویان با اروپائیان داشت:

انگیزه و اهداف اقتصادی و تجاری

– پرتغالی ها، نخستین اروپائینی بودند که از طریق راه های دریایی جدید به اقیانوس هند و خلیج فارس رسیدند. پس از

آنها انگلیسی ها، فرانسوی ها و هلندی ها نیز از راه رسیدند.

بهره برداری از دانش نظامی و فنی اروپائیان

– انگیزه های شاه عباس اول از برقراری روابط با اروپائیان:

توسعه تجارت خارجی

یکی از منابع عمده درآمد خزانه سلطنتی در زمان شاه عباس اول، تجارت ابریشم بود. تجار اروپایی و کمپانی های مختلف هند شرقی مشتری اصلی ابریشم ایران بودند.

– اروپائیان در عصر صفوی قادر به تحمیل اهداف خود به این دولت نبودند و صفویان با اقتدار از روابط با اروپا در جهت

اهداف خود سود می بردند.

— در اواخر عصر صفوی روابط فرهنگی ایران و اروپا توسعه یافت. وجود تعداد زیاد سیاحان اروپایی و سفرای این کشورها در ایران، خود نشان از گستردگی این روابط در عصر صفوی است.

نمونه سوال های درس

- ۱- مهمترین پیامد اجتماعی و مذهبی هجوم مغولان به ایران چه بود؟
- ۲- یکی از طریقت های صوفیانه که در دوره ایلخانان شکل گرفت، طریقت ..... بنیانگذار و رهبر این طریقت که صفویان نام خود را از او گرفته اند، ..... نام داشت.
- ۳- طریقت صفویان در قرن نهم هجری تحت تاثیر شرایط فکری و فرهنگی جامعه ایران، نخست به ..... گرایش یافت و سپس به جنبشی ..... تبدیل شد.
- ۴- اوضاع سیاسی ایران در آغاز سده دهم هجری، چگونه بود؟ (شاه اسماعیل اول در چه شرایطی در آغاز قرن دهم هجری، اقدام به تاسیس سلسله ی صفوی کرد؟)
- ۵- مهمترین اقدام شاه اسماعیل اول، پس از به تخت نشستن چه بود؟ این اقدام او چه پیامدهایی داشت؟
- ۶- جنگ مرو در سال ۹۰۶ق. بین کدام نیروها اتفاق افتاد؟ و به چه نتیجه ای انجامید؟
- ۷- بهانه ی سلطان سلیم از حمله به ایران چه بود؟
- ۸- هدف اصلی سلطان سلیم عثمانی از لشگرکشی به قلمرو صفویان چه بود؟
- ۹- علت شکست سپاهیان شاه اسماعیل صفوی در جنگ چالدران چه بود؟
- ۱۰- اوضاع حکومت صفوی در سال های آغازین پادشاهی شاه تهماسب صفوی را شرح دهید.
- ۱۱- شاه تهماسب صفوی برای تثبیت پایه های حکومت صفوی دست به چه اقداماتی زد؟
- ۱۲- اوضاع داخلی و خارجی ایران در زمان به قدرت رسیدن شاه عباس اول چگونه بود؟ شرح دهید.
- ۱۳- شاه عباس اول برای نجات کشور از مشکلات داخلی و خارجی دست به چه اقداماتی زد؟
- ۱۴- شاه عباس اول برای تقویت قدرت سیاسی و نظامی دولت مرکزی در برابر توان سیاسی و نظامی امیران و ایلات قزلباش، دست به چه اقدامی زد؟
- ۱۵- نمونه هایی از اقدامات عمرانی بزرگ شاه عباس اول را که برای بهبود وضع مردم صورت گرفت، نام ببرید.

- ۱۶- شاه عباس اول برای بیرون راندن نیروهای بیگانه از خاک کشور، چه سیاستی را در پیش گرفت؟
- ۱۷- چرا با به قدرت رسیدن شاه سلیمان، روند انحطاط و زوال صفویان شدت گرفت؟
- ۱۸- اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی کشور در دوران سلطنت شاه سلطان حسین را شرح دهید.
- ۱۹- چرا شورش افغان ها و تسخیر اصفهان، پایتخت صفویه، از سوی آنها یک تهاجم خارجی محسوب نمی شود؟
- ۲۰- در دوران صفوی، زمین ها به چند دسته تقسیم می شدند، نام برده، توضیح مختصری در مورد هر کدام ارائه دهید.
- ۲۱- صفویان از دامداران چه مالیاتی دریافت می کردند؟
- ۲۲- سکه های رایج در دوره صفویان را نام ببرید.
- ۲۳- چرا عثمانی ها به جنگ و ستیز با دولت صفویان برخاستند؟
- ۲۴- همزمان با روی کار آمدن دولت صفوی در ایران، یکی از نوادگان تیمور به نام ..... در هندوستان قدرت را دست گرفت.
- ۲۵- روابط صفویان و گورکانیان هند را به طور مختصر، توضیح دهید.
- ۲۶- قندهار از چه جهاتی برای ایران دوره ی صفویه از اهمیت مهمی برخوردار بود؟
- ۲۷- عوامل موثر در گسترش روابط صفویان با اروپائیان را بنویسید.
- ۲۸- ..... نخستین اروپائینی بودند که از طریق راه های دریایی به خلیج فارس و دریای عمان راه یافتند.
- ۲۹- انگیزه ی شاه عباس اول از تلاش برای گسترش مناسبات دوستانه با اروپائیان چه بود؟

پاسخ نمونه سوال های درس:

- ۱- گسترش تصوف و تشیع و پیوند روز افزون آنها با یکدیگر
- ۲- صفوی - شیخ صفی الدین اردبیلی
- ۳- تشیع - جنبشی سیاسی و مذهبی
- ۴- کشور به لحاظ سیاسی دچار آشفتگی و تفرقه شده بود و سلسله آق قویونلو که بر قسمت هایی از غرب و جنوب ایران حکومت می کرد به نهایت ضعف و انحطاط رسیده بود.
- ۵- رسمی کردن مذهب شیعه دوازده امامی. این اقدام او دو پیامد مهم داشت: ۱- بسیاری از شیعیان در خدمت دولت نوپای

صفوی درآمدند و در سایه این دولت متشکل، منسجم و متحد شدند. ۲- سبب تمایز آشکار ایران از همسایگان مسلمان خود، به ویژه امپراتوری عثمانی، ازبکان و گورکانیان هند شد.

۶- بین شاه اسماعیل اول و شییک خان ازبک. این جنگ به شکست شییک خان ازبک، سرکرده ازبکان، و کشته شدن او منجر شد. با این پیروزی شاه اسماعیل، بخش وسیعی از سرزمین های شرق ایران تا رود جیحون تحت حاکمیت صفویان درآمد.

۷- بهانه سلطان سلیم عثمانی از حمله به ایران، فعالیت مریدان طریقت صفوی در قلمرو عثمانی بود.

۸- علت واقعی لشگرکشی او به قلمرو صفویان، نگرانی و ترسی بود که از ایجاد حکومت قدرتمند صفوی در دل داشت.

۹- سپاهیان شاه اسماعیل در جنگ چالدران، در برابر آتش توپخانه و دیگر جنگ افزارهای آتشین عثمانی نتوانستند کاری از پیش ببرند و شکست خوردند.

۱۰- دهه اول سلطنت تهماسب، دوران آشفتگی و هرج و مرج و نابسامانی بود. به طوری که از یک سو، سران ایلات قزلباش به خودسری و نافرمانی پرداختند و با یکدیگر به نزاع برخاستند و از سوی دیگر، ازبکان از شرق و عثمانی ها از غرب به مرزهای ایران هجوم آوردند.

۱۱- ۱- در دست گرفتن زمام امور و پایان دادن به سرکشی سران قزلباش ۲- شکست دادن ازبکان در جنگ جام و عقب راندن آنان از خراسان ۳- دفع تهاجمات پیاپی ارتش عثمانی به خاک ایران با اتخاذ تدابیر مناسب (انتقال پایتخت از تبریز به قزوین و به کار گرفتن سیاست زمین سوخته در برابر سپاه عثمانی)

۱۲- در داخل کشور سران قزلباش به جان هم افتاده و شاه را بازیچه اهداف و اغراض طایفه و ایل خود کرده بودند. در غرب ارتش عثمانی مناطق وسیعی از خاک کشور را اشغال کرده بود. در شرق هم ولایت خراسان هدف تهاجم و تخریب شدید ازبکان قرار داشت.

۱۳- شاه عباس اول برای نجات کشور از مسائل و مشکلات داخلی و خارجی، اقدام ها و اصلاحات زیادی انجام داد. که مهمترین آنها عبارتند از:

- ایجاد ثبات سیاسی و برقراری نظم و امنیت در داخل کشور
- نوسازی تشکیلات و تجهیزات سپاه

- توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- بیرون راندن نیروهای بیگانه از خاک کشور

- انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان

۱۴- اقدام به ایجاد سپاهی دائمی و حرفه ای کرد که کاملاً مطیع و وفادار به شخص او بود.

۱۵- شاه عباس به منظور بهبود وضع مردم و رفاه و آسایش عمومی، کارهای عمرانی بزرگی مانند ایجاد کارگاههای

بافندگی، جاده سازی و ساخت بناهای مختلف از قبیل پل ها، مسجدها، کاروانسراها، مدرسه ها، سدها، قنات ها و ...

انجام داد و نیز به گسترش مناسبات اقتصادی با کشورهای اروپایی و همسایگان و توسعه تجارت خارجی دست زد.

۱۶- شاه عباس اول پس از سامان دادن به اوضاع داخلی کشور، آماده جنگ با دشمنان خارجی شد. او برای موفقیت در

این کار، ابتدا از طریق صلح با عثمانی، ازبکان را مغلوب و از خراسان عقب راند، آنگاه با حمله ای غافلگیرانه، نیروهای

عثمانی را مغلوب و مناطق اشغالی شمال غرب ایران را آزاد کرد و علاوه بر آن عراق و عتبات عالیات را هم به قلمرو

صفوی افزود. یکی دیگر از موفقیت های نظامی صفویان در عصر شاه عباس اول، بیرون راندن پرتغالی ها از خلیج فارس

بود که با کمک کشتی های انگلیسی توانست سواحل و جزایر ایرانی خلیج فاری را آزاد کند.

۱۷- چون این پادشاه با اصول و امور کشورداری بیگانه بود. ضمن این که در زمان حکمرانی او، دخالت و نفوذ حرمسرا در

امور مملکت داری افزایش یافت.

۱۸- در زمان زمامداری او اختلاف و درگیری میان مقام های کشوری (اهل قلم) و لشکری (اهل شمشیر) افزایش یافت و

اداره امور حکومت با بی نظمی و اخلاص مواجه شد. کشاورزی، صنعت و تجارت دچار رکود و سستی شد. تعصبات مذهبی

و فشار بر اقلیت های دینی افزایش یافت و اسباب نارضایتی گروه هایی از مردم ایران را فراهم آورد.

۱۹- شورش افغان ها و تسخیر اصفهان یک تهاجم خارجی محسوب نمی شود؛ زیرا قندهار بخشی از قلمرو صفوی به شمار

می رفت.

۲۰- به چهار دسته:

اراضی ممالک؛ این دسته از اراضی کشور در اختیار و تملک والیان ایالت ها بود و آنها این زمین ها را میان زیردستان خود

تقسیم می کردند .

اراضی خاصه؛ این اراضی متعلق به شخص شاه بود و به ویژه از زمان شاه عباس اول، درآمد حاصل از آنها برای اداره سپاه هزینه می شد.

اراضی وقفی؛ این اراضی توسط مردم یا شاه وقف می شد. گاهی مردم برای جلوگیری از دست اندازی حکام، زمین های خود را وقف می کردند.

املاک خصوصی؛ این زمین ها بسیار ناچیز بود و همواره در معرض مصادره قرار داشت.

۲۱- دامداران مالیاتی با عنوان چوپان بیگی پرداخت می کردند.

۲۲- عباسی، محمودی، شاهی، بیستی و سکه های مسی به نام غازبکه.

۲۳- سلاطین عثمانی که خود را خلیفه و فرمانروای تمامی مسلمانان قلمداد می کردند، در پی تسلط کامل بر جهان اسلام بودند. لذا شکل گیری حکومت قدرتمند صفوی در ایران را تهدید و مانع جدی برای توسعه طلبی سیاسی و نظامی خود تلقی می کردند.

۲۴- ظهیرالدین بابر

۲۵- روابط بین این دو کشور در این دوره حسنه و دوستانه بود. به علت مهاجرت گسترده شاعران، نویسندگان،

دانشمندان، معماران و هنرمندان ایرانی به هندوستان، هنر و ادب فارسی در هند گسترش یافت. تنها مورد اختلاف بین دو کشور بر سر قندهار بود، به طوری که این شهر چند بار میان دو طرف دست به دست شد. روابط تجاری هم بین دو کشور رونق فراوانی داشت.

۲۶- این شهر برای حفظ مناطق شرقی و داشتن درآمدهای گمرکی، برای ایران از اهمیت مهمی برخوردار بود.

۲۷- وجود دشمن مشترکی به نام عثمانی و انگیزه و اهداف اقتصادی و تجاری.

۲۸- پرتغالی ها

۲۹- بهره برداری از دانش نظامی و فنی اروپائیان . توسعه تجارت خارجی.